

CÂND AM GĂSIT SCRISORILE CARE L-AU DETERMINAT PE BUNICUL
SĂ PUNĂ JOS CREIONUL, NU ȘTIAM CĂ MĂ VOI GĂSI PE MINE.
DE CRISTIAN LUPȘA

NTR-ODIMINEĂȚĂ, în timp ce-și sorbea cafeaua, așezată pe scaun lângă geamul de la bucatărie, cu picioarele goale proptite în perete, Lavinia și-a dat seama că memoria i-a jucat o festă. „Adică?”, am întrebat-o.

Cu câteva nopți în urmă îi povestisem că, înainte să-i spun prima oară „te iubesc”, îi scrisesem asta cu degetul pe brațul stâng ca să-mi fac curaj. Nu observase. Acum își amintea senzația acelei atingeri, deși momentul exista doar pentru că i l-am povestit.

„Țin minte că mi-ai scris pe braț”, mi-a spus. „Deși știu că n-am cum.”

Dintre toate capacitățile umane pe care nu le poți controla, memoria trebuie să fie cea mai păcătoasă. Te trădează, șterge sau modifică amintiri plăcute, ori, dintr-un exces de bunăvoință, învește momentele neplăcute într-o folie roz. Negociem neîncetat cu memoria pentru amintirile pe care le gestionează: fă-o dispărută, dă-mi-o înapoi, n-o pierde niciodată. Dar memoria nu e o bibliotecă din care îți alegi amintirea dorită. Folosind imaginația, o recrează de fiecare dată, iar și iar, adăugând și editând. Amintirile noastre ajung să fie astfel forme ale prezentului pe care le acceptăm ca trecut pentru a avea continuitate.

Așa arată după 20 de ani una din cele mai vechi și mai puternice amintiri pe care le am din copilărie:

Vara dinainte de a începe clasa întâi. Sunt în grădina bunicilor, acasă la Târgu Mureș. Grădina e de fapt o mică fâșie de pământ, pe unul din dealurile orașului, luată în chirie de la CAP; un loc unde Momo și Toto (cum îmi alint bunicii din partea tatei) cultivă roșii, căpșuni, struguri și pierd vremea la sfârșit de săptămână.

E o după-amiază răcoroasă. Mă joc cu câinele, ademenindu-l cu biscuiți. Mă împiedic de o treaptă și răstorn un scaun pe care e un reșou. Pe reșou era o oală cu apă pusă la fiert pentru crenvurști. Apa clocotită mi se-ntinde sfârâind pe spate, mușcându-mi din carne prin tricou, împrôșcându-mi gâtul și obraji. Mi-a provocat în unele locuri arsuri de gradul trei spre patru, care și astăzi arată ca niște mici cratere. Țin minte că urlam și săream în sus de durere – săream atât de sus încât vedeam centrul orașului peste acoperișul casei. Așa spune memoria, singurul meu document, pentru că nimeni nu mi-a repovestit acea seară. Nici Momo, nici Toto, nici tata, care spune că a simțit ceva în ne-regulă și a venit pe motocicletă până sus, deși nu îl anunțase nimeni. Nici nu aveam cum.

Tot memoria spune că bunicii au rămas împietriți, neștiind ce să-mi facă. Și îmi mai spune că pe câine îl chema Bubi. Dar Toto le spunea Bubi tuturor vagabonzilor adunați de pe străzi.

ARTICOLUL PE CARE ÎL CITIȚI! e, în parte, despre bunicul meu, Toto. Cu siguranță, i se datorea. Este o poveste despre amintiri și memorie și reconstruirea momentelor pe care nu le-ai trăit și speranța că din ele poți învăța ceva – cât de puțin – despre cine ești și cum ai ajuns așa.

Într-una dintre puținele istorioare despre familia mea, tata menționa o operetă numită *Ianoș Viteazul*, pe care buni-

cul ar fi scris-o în tinerețe. În ultimii doi ani de zile – cam de când m-a cuprins febra documentării asupra istoriei familiei – le-am cerut insistent tatei și bunicii acest manuscris. *Ianoș Viteazul* trebuie să fie o nebunie, îmi spuneam.

Acum două luni, Momo, o femeie minionă de 77 de ani cu părul scurt și alb, mi-a dat o plasă argintie cu o serie de dosare vechi găsite în apartamentul unchiului Vasile, fratele tatei. În plasă, a spus Momo, e opereta. Ne-am așezat pe marginea patului – același pe care îl știu de când eram mic – și am deschis reverențios punga. Tremuram de emoție. În sfârșit!

În plasă erau într-adevăr câteva versiuni din *Ianoș Viteazul* – unele scrise de mână, altele bătute la mașină –, dar am fost șocat să descopăr că *Ianoș Viteazul* nu era o operetă originală, ci o traducere pe care bunicul meu o făcuse din limba maghiară. (*Ioan Viteazul* scrie pe una din versiunile operetei, de fapt o traducere a poemului epic *János Vitéz*, scris de Petőfi Sándor în 1845. „*Ianoș Viteazul* n-a fost scrisă de Toto”, i-am spus apoi tatei. „E o traducere.” M-a privit puțin și am simțit că i se recalibrează o amintire: „Așa știam și eu”).

Pe lângă *Ianoș Viteazul* mai erau două dosare cu un scenariu radiofonic numit *Din vremuri apuse* și un caiet negru, format mare și legat ca o carte. Caietul – cu toate cele 200 de pagini scrise de mână – era un roman. Pe pagina de titlu scrie:

V. Vasile Lupșa
OMUL
și
MOARTEA
ROMAN
Volumul I
Ediția I
★
Editura

Titlul e scris cu creion roșu pe o bucată de hârtie ușor mucegăită, lipită peste titlul original, *Suflete neânfrânate*. „Ediția I” e ștersă cu roșu, iar toate elementele sunt în interiorul unui chenar care imită conturul tri-dimensional al unei cărți.

Ochii mei s-au oprit însă la un ultim dosar, titrat „No. 4”. Conținea 23 de scrisori, primite de bunicul de la diverse redacții de ziare în perioada iulie 1954 – ianuarie 1956. Toate îi respingeau materialele pe care le trimisese. Poezii, articole, ghicitori – tot. Poeziile, îi scriau ei, erau prea slabe și nu aveau valoare literară, ghicitorile nu se pupau cu formatul publicației, iar articolele erau slab documentate și conțineau mai mult opinie decât informație factuală. Astăzi n-ar fi avut atâtea probleme, mi-am spus.

M-am uitat la scrisori, apoi la Momo. Pentru mine hârtiile erau dovada că în 1955 (același an în care s-a născut tata), bunicul își dorea să devină corespondent voluntar la ziar și încerca să își facă o carieră în scris și publicistică. Citindu-le, am simțit că descopăr în premieră o informație pe care nimeni din familie nu o împărtășise. Din tonul lor și din faptul că erau concentrate într-o perioadă de timp fixă, am concluzionat că Toto s-a văzut nevoit să abandoneze. Sau a eșuat. Sau a renunțat la scris pentru că nu mai avea energia și răbdarea să persevereze după atâtea respingeri.

Bunicul meu a lucrat până la urmă în construcții mai bine de 30 de ani, cei mai mulți ca diriginte de șantier. Cu sem-

nătura lui s-au construit cartiere întregi de blocuri în Târgu Mureș – inclusiv blocul în care am crescut și stadionul echipei ASA Târgu Mureș. Când a murit, în 2001, la 11 ani după pensionare, supraveghea echipa de muncitori care construiau casa tatei.

Când mă gândesc la el mi-l imaginez îmbrăcat cu pantaloni gri de stofă cu dunga aspru călcată. Poartă un maieu alb, o cămașă în dungă, albastru deschis cu alb, iar pe deasupra un pulovăr roșu închis, aproape vișiniu, cu gâtul în V. În amintirea mea, ăsta e echipamentul lui de casă. Deși e trecut bine de 60 de ani, are părul negru, pieptănat atent pe spate și fixat cu ulei de păr. Doar tâmpile îi sunt ușor grizonate. Are fruntea lată și ochii blânzi. E mereu proaspăt ras, cu pielea moale, întinsă peste oasele proeminente ale obrazilor. Trebuie să fi fost un bărbat frumos în tinerețe.

Deseori m-am gândit că aduce cu Sergiu Nicolaescu. Nu știu exact dacă e vorba de asemănare fizică sau numai o asociere. Am văzut împreună cu Toto multe filme de Nicolaescu, dintre care îmi amintesc în special de *Ringul*. Era în prima sau a doua zi a revoluției – când transmisiunea în direct a schimbării de regim se tot întrerupea. Eram la bunicii pentru că ai mei considerau că e cel mai sigur loc. Mă uitam cu Toto la televizor, fascinat de ce se întâmplă. Într-una din acele pauze de emisie, imaginile cu Petre Roman (îmi amintesc de Roman pentru că mi s-a povestit că m-a ținut în brațe în 1985, la Predeal) au fost înlocuite cu imaginile unui camion pe o autostradă din Germania și apoi povestea unui boxer de vârstă mijlocie (Nicolaescu, bineînțeles). Nu-mi amintesc ce se întâmpla în film, amintirea este esențială pentru că e cu Toto.

Pe atunci dormeam în pat cu Toto, iar el mă adormea cu povești despre Împăratul Verde, Albastru, Roșu și războaiele dintre ei și prințul care unifica teritoriile și zmeii care se împotriveau și prințesele care cereau să fie salvate.

Bunicul spunea multe povești.

Acum o lună eram cu tata în mașină și veneam de la Târgu Mureș către București. L-am întrebat despre Toto și scrisorile de respingere de la ziare – pe care tot acum le văzuse și el. A tăcut puțin. L-am privit. Și-a opintit buza de jos în cea de sus, căutându-și cuvintele. Mi-ar fi plăcut să știu povestea lui, mi-a spus. Am trăit mereu cu senzația că nu știu nimic despre locul în care s-a născut, cum a copilărit, cine a fost.

Toto spusese atâtea povești la viața lui încât pentru tata chiar și aceste scrisori păreau un truc menit să ne convingă că a trăit momente interesante. Știu că tata simte și azi un gol – simte că nu știe ce e adevărat din viața lui Toto și ce nu; mai ales din perioada dinainte să o cunoască pe Momo, dar și din câteva episoade ulterioare. Pentru Momo nu e atât de complicat. Poate ea nu s-a îndoit niciodată de biografia bunicului, când s-au cunoscut la trustul de construcții unde ea era secretară. Sau, dacă s-a îndoit vreodată, pare să fi făcut pace cu el în anii trecuți de când a murit.

Vasile Lupșa s-a născut la Târgu Mureș pe 12 martie 1924. A făcut școala la Târgu Mureș și din clasa a VIII-a a plecat la București, la școala militară de aviație.

„Acolo a fost până în 1942”, mi-a spus Momo, când ne-am așezat să povestim despre el. Apoi, privind în sus, a început

să se îndoiască de precizia datelor. „Nu, (a fost până) în 1940, că patru ani a stat. Nu. Când a venit acasă? 1947. Atunci (a venit). În 1942 a fost înrolat în armată, din București, de la școala de aviație.

Foarte repede a căzut prizonier. La Kerci a căzut. Pe-ormă a fost patru ani prizonier în Rusia, dar și acolo, cum era el descurcăreț, arătos și săritor la ajutor – și știa și rusă de la școală – a ajuns un fel de șef printre prizonieri. Și acolo era un fel de – ce știu eu: poli... politroc... politic – printre prizonieri. El era comandantul, el mai puțin lucra și a învățat repede limba. În 1947 a venit acasă.”

Momo a scos dintr-un dulap de sub bibliotecă o cutie veche de lemn, cu balamale ruginite și o floare pictată pe capac. Pe interiorul capacului sunt scrise, mi-a spus Momo, orașele prin care soțul ei a fost plimbat ca prizonier. Unele sunt șterse. Cutia i-a fost făcută tot de un prizonier. Pe ea se mai pot distinge „Kerci 1943” și Kiev.

„Nu prea era nici un prizonier doar într-un singur loc. Erau mutați. La Kerci avionul a fost doborât și ei au sărit. Toto a fost împușcat la un genunchi, peste cizmă. Niște femei i-au prins. Erau între liniile rusești și cele românești. În cădere, vântul îi ducea când către români, când către ruși. Când îi duceau către români, atunci îi împușcau ca să nu ajungă jos.”

Nu vorbisem niciodată cu Momo despre asta. Ea m-a crescut de mic și continuă să îmi trimită și astăzi borcane cu zacuscă și compot. Amintirile mele din copilărie sunt mai toate la ei în casă, unde jucam fotbal pe hol sau citeam *Cei trei mușchetari* și alte cărți de aventuri. Conversațiile noastre, în schimb, erau despre prezent. Așa erau și sunt majoritatea discuțiilor în familia mea: abstracte și despre prezent. Ce încercam să fac cu Momo cu reportofonul pe masă era nou, iar demersul nostru de a reconstitui un trecut pe care nu-l cunoașteam e puțin trist. Scriind aceste rânduri am senzația că știam amăn-

doi că încercăm – târziu – să punem fundația unei istorii de familie care nu există. O spune chiar ea.

„Ne-am căsătorit în 1951, septembrie, 26 septembrie. A murit în 23 septembrie 2001 și trebuia să-l înmormântăm pe 25, dar am rugat pe tata și pe Vasile să mai stea o zi cu noi, să fie cu noi în ziua căsătoriei.”

„Da? Nu știam.”

„Atunci nu vorbeam așa de mult.”

MOMO VORBEȘTE MAI MULT ACUM. Unul din motive e că stă mai toată ziua singură în cele două camere pe care le are în casa lui tata. Altul ține de mine. Până acum, nici eu nu puneam astfel de întrebări. Într-o discuție de două ore, care speram să fie despre acele scrisori și perioada în care Toto dorise să devină corespondent, mi-a vorbit despre subiect exact cinci paragrafe. Asta când am insistat.

Pentru Momo, aventura în ziaristică a lui Toto nu e o perioadă importantă și nu explică mare lucru despre viitorul în construcții al soțului sau pasiunea pentru jurnalism a nepotului.

„De multe ori venea la întreprinderi de la anumite ziare și lua un interviu și spuneau: «Puteți să ne scrieți benevol și

dacă o să fie bun articolul poate o să primești și ceva recompensă». Lui Toto mereu îi plăcea să facă ceva în plus pentru că a vrut mereu să mă scoată (din serviciu), să stau acasă. Ca să câștige el atâta – a rămas cu ideea veche cum a fost părinții lui, și ai mei de fapt – că bărbatul lucra și femeia aranja acasă copii și gospodăria.

El simțea că putea să fie corespondent la anumite ziare. Să trimită articole, să mai primească ceva bani ca io să nu mai merg la lucru. Să stau acasă. Țsta a fost rezultatul. N-a reușit. Cine știe. Poate trebuia să meargă altfel – mai personal. Poate că el a crezut că e suficient dacă scrie. Probabil trebuia să mai facă ceva – am mai discutat noi – asta era că nu s-o fi dus politic. Orice fel de ziar a fost condus politic și atunci, ca și acum.”

„Crezi că d-aia era refuzat, că nu era membru de partid?”

„Nu știu. Nu mai știu. P-ormă a mai crezut că probabil trebuia să mai meargă pe undeva. Ce știu eu. Și aici era o filială a scriitorilor. Și acolo s-a dus de câteva ori, dar era așa – erau mulți și nu se prea bucurau pentru oameni noi. Și el unde a văzut că nu este binevenit, nu s-a înghesuit. Din timpul liceului scria romane. Tot spunea că a apucat să scrie un roman – *Iubire adorată* sau așa ceva. Probabil era numai schiță în capul lui. Avea el tendința asta, dar poate că nu era destul de ambițios. Nu știu.”

Atât?

O pungă de documente apare după 50 de ani, ca o capsulă a timpului, și tot ce-mi poate spune Momo e că Toto scria ca un hobby, ca încă o încercare de câștiga destui bani ca ea să stea acasă? Sigur, și asta e o explicație relevantă pentru acele vremuri, dar de ce nu e mai mult? De ce nu ține minte Momo că Toto și-a pus toate hârtiile într-un dulap, jurând să nu mai scrie niciodată altceva decât pontajul muncitorilor și inventarul materialelor? De ce nu-l ține minte la masă cu capul în mâini, căutând cea mai bună încheiere la un material despre vizita unor elevi din București la biblioteca mureșeană?

Așteptam mai mult pentru că la citirea scrisorilor creasem aceste scene imaginare și le îndosariasem ca fiind amintirea mea a acelor vremuri. Dar la fel cum a făcut Lavinia cu declarația mea de dragoste și tata cu informația că *Ianoș Viteazul* era o traducere, m-am văzut nevoit să-mi corectez memoria. Bunicul a vrut să scrie și să publice, dar nu știe nimeni cum l-a afectat faptul că nu a reușit.

CEASTA ESTE DOAR PARȚIAL o poveste despre bunicul meu. În parte, aceasta este și o poveste despre mine. Conform canoanelor jurnalistice, textul este un „eseu personal”, o poveste despre încercarea mea de a recrea un moment de acum 50 de ani prin interpretarea unor scrisori și prin interviuri cu membrii familiei. Reconstituirea jurnalică a oricărui moment este un demers dificil – cu atât mai mult când ai de-a face cu trecutul îndepărtat. Vor exista, dacă ai noroc, documente oficiale. Acte, scrisori, ceva care să ates-

te o anumită întâmplare sau un eveniment. Dar semnificația și impactul lor sunt doar amintiri reconstituite și reconstruite la momentul vorbirii, iar acestea sunt doar speculații documentate care pot fi atribuite personajelor din poveste.

Există familii care și-au povestit trecutul, care au scris despre el și care se adună de Crăciun ca să-l descoasă. Povestea lor se spune mai simplu. În familia mea nu s-a prea povestit despre trecut și, până acum doi ani, nici nu mi-a păsat. Tocmai absolvise un master în America și urma să mă apuc de muncă. Faptul că terminasem pentru totdeauna cu școala, combinat cu un dor abstract de casă și nostalgia altor „noi începuturi”, m-au făcut să-mi doresc să știu de unde vin. În 2005, le-am scris celor de acasă, într-un e-mail:

„Tocmai am terminat de citit *Everything is Illuminated*. [...] Autorul, Jonathan Safran Foer, are 27 de ani. Cartea asta a apărut când avea 25 și (extrapolând) e o poveste despre adevăr, scriitură și memorie. Aș putea să glumesc și să spun că familia noastră suferă la toate cele trei capitole. [...] Am să avanseze o ipoteză – de care nu m-am lovit până acum – dar care e foarte logică dacă stau să mă gândesc (deși poate nu adevărată). E foarte posibil ca eu să mă fi apucat de citit și să continui să citesc până la un moment dat cu atâta pasiune pentru că n-am avut niciodată

povești. Când spun povești mă refer la adevăr și la memorie. Aproape nimeni dintre cei cu care am crescut nu povestea despre sine. Toto mă adormea cu o grămadă de povești minunate, dar nici una din ele nu era ancorată în realitate. [...] Dar familia noastră nu are memorie – sau dacă are, avem grijă să îngropăm adevărul pentru că am ajuns la un punct în care, probabil, atât mama cât și tata au schimbat atât de mult trecutul încât trebuie să pornim de la zero. Habar n-am. Aberez.”

Ce vroiam era să încep să conturez o istorie și să-i stărnesc și pe ei să o povestească pe-a lor. În alt e-mail, pe care l-am scris în 10 iulie 2005 – cu două zile înaintea unui interviu care avea să-mi aducă prima slujbă – le-am povestit cum am conștientizat prima dată că voi muri, într-o seară când mă usca mama pe păr cu foenul, și le-am dat câteva dintre amintirile mele preferate. De exemplu, cum furam bani de acasă ca să îmi cumpăr gumă Ülker cu fotbaliști. Am continuat:

„Am citit un articol acum o săptămână și ceva despre un violonist de 30 de ani, care e la momentul actual cel mai bun prestator la acel instrument. Omul nu mai fusese acasă în Siberia de 16 ani. Autorul articolului merge cu el în Siberia, și violonistul are un fel de renaștere spirituală – ceea ce îl îndeamnă pe autor să scrie: «Maxim (Vengerov) e acel tip rar de bărbat, mai rar pe zi ce trece, care poate continua drumul înainte doar pornind în direcția opusă.» [...]

Îmi e dor de voi, și cred că ăsta e momentul în care mă întorc către voi (și către amintiri și povești pe care din păcate nu le împărtășim niciodată – de ce?) ca să pot continua drumul înainte. [...]

Am pe desktop un citat care spune: «Când un scriitor se naște într-o familie, acea familie e terminată» (Czesław Miłosz). Pentru mine, citatul ăsta spune că un om care scrie își va sufoca familia cu întrebări și îi va forța pe toți să își amintească toate lucrurile pe care le-am făcut împreună și pe care le-au făcut înainte ca unii din noi să fie născuți. Un om care scrie nu-și va lăsa familia să dispară fără urme, pentru că fiecare avem poveștile noastre – și chiar dacă nu sunt foarte palpabile – vor fi momente extraordinare în viitorul cuiva. [...]

Măine nu o să conteze prea mult melancolia de azi – dar o să conteze enorm o poveste despre familia Lupșa.”

JURNALISMUL PE CARE ÎL ÎNVĂȚASEM în America mă făcuse dependent de poveștile oamenilor. Găsisem o mare doză de umanitate în modul în care erau spuse, una de care presa din România nici nu are habar. Poți spune povestea cuiva fără a cădea în patetism, scriind articole în care o experiență să devină o metaforă pentru o trăire la care te poți raporta. Jurnalismul pe care continui să-mi doresc să-l fac încearcă să găsească țesutul conector care să apropie cititorul de adevărul unei povești. În toamna lui 2005, când cancerul de sân care i-a fost descoperit mamei a revenit sub forma metastazelor osoase, mi-am dat seama cât de puțin stăpânesc propria mea poveste și că ea curge în mare parte la mii de kilometri depărtare. Până la urmă, în cea mai cinică interpretare, cancerul mamei era nu doar povestea ei, ci poate punctul culminant al poveștii tinereții mele.

M-am întors acasă anul acesta la sfârșitul lui martie. Mi-a luat mult să mă hotărâsc și poate am fost egoist. Dar, în momentul în care am coborât din avion, știam că unul din principalele motive pentru care m-am întors era nevoia de a um-

ple golurile din istoria familiei. Nu credeam că mama nu va mai apuca să-mi spună partea ei.

A murit la o lună după ce m-am întors, iar ultimele ore și le-a petrecut într-o serie de crize necrutătoare de lipsă de oxigen, cu plămânii ciuruiți de boală și cu ochii mari, ațintiți când pe mine, când pe fratele meu. Plănuiind înmormântarea, tata – de care mama divorțase acum zece ani – a repetat de zeci de ori o propoziție: „Nu înțeleg de ce Romanța nu a spus nimănui ce vrea.”

Nu a spus unde vroia să fie îngropată, ce să facem cu lucrurile ei, cu amintirile ei, ce să facem cu noi. Unul din motive a fost că mama refuzase să accepte că avea să moară, deși, oncolog fiind, ne păcălise că știa ce urmează. Al doilea motiv are însă legătură cu eterna problemă a familiei noastre: știm și vorbim prea puțin unii despre alții.

De aceea m-am aplecat asupra scrisorilor lui Toto cu atâtă emoție – erau o fereastră prin care speram că voi vedea ceva. Poate citind ce i s-a scris, voi înțelege ceva despre el și visele pe care le avea la 31 de ani, pe vremea când i se năștea al doilea fiu. Înțelegând ceva despre el, poate voi înțelege ceva despre relația lui cu Momo, și mai departe despre tata, despre familia pe care a întemeiat-o el, despre noi. Cred că am căutat în scrisori și o explicație pentru faptul că mi-am dorit să scriu și să fiu publicat.

Cel mai mult am sperat că acest demers mă va ajuta să înțeleg de ce în această familie avem o relație tensionată cu memoria, de ce fabulăm și nu povestim concret și de ce am ajuns eu să fiu cel care încearcă timid să schimbe ceva.

Am aflat că nu există un răspuns simplu care va deschide toate ușile. Dar cu puțină voință și puțin mai multe întrebări, putem reconstitui și reconstrui amintiri imperfecte, care, lipite stângaci, se vor aduna până la urmă ca piesele unui puzzle, formând un portret de familie. ■

MATERIALUL DUMNEAVOASTRĂ NU E PUBLICABIL

TOATĂ VIAȚA, BUNICUL A FOST UN CITITOR ÎNRĂIT DE ZIARE. ÎNTRE 1954 ȘI 1955, PE CÂND AVEA 30 DE ANI, A ÎNCERCAT SĂ LEGE COLABORĂRI CU ZIARELE DIN CAPITALĂ, CĂRORA LE-A TRIMIS O SERIE DE ARTICOLE ȘI POEZII. CAM TOATE L-AU RESPINS, IAR EL A ABANDONAT. SCRISORILE DE RESPINGERE DIN DOSARUL DE CORESPONDENȚĂ PE CARE L-AM GĂSIT RECENT SPUN UN „NU” FERM.

DIN PUNCT de vedere al realizării artistice, lucrarea are, deasemenea, multe scăderi. Versificația are frecvente greșeli, versurile păcătuind prin nerespectarea cadenței, a metricei, a ritmului, iar rima este de multe ori forțată, când nu este facilă, întâmplătoare. Astfel, nu credem că cuvântul „mureș” poate să rimeze tot cu „Tg. Mureș”, „mare” cu „cale”, „poate” cu „șapte”, „ieri” cu „trei”, „minune” cu „nu e”... ș.a.
– **Urzica, 20 iulie 1954**

ÎN LEGĂTURĂ cu poezia, noi credem că ar fi fost mai bine dacă alegeai altă temă. De pildă dragostea față de partidul nostru, față de frumusețile patriei noastre, legată strâns de construcția socialismului la noi.
– **Munca, 11 noiembrie 1955**

AM PRIMIT poezia „Sub jug” pe care ne-ați trimis-o spre a fi publicată. Cu toate acestea ea pare să fie scrisă mai de mult și nu înțelegem de ce o trimiteți acum spre publicare. Doar noi trăim într-o țară liberă

cu oameni care muncesc liber pentru o viață nouă. În nici un caz nu vedem legătura dintre text: „Trist e totu-n țara mea/Că-i pustiu și sărăcie” și realitate.
– **Flacăra, 27 iulie 1955**

NE PARE RĂU că din poezia ce ne-ați trimis n-am putut întrezări un real talent, sau – după cum ați fi dorit d-v. – un viitor colaborator al gazetei noastre. Poezia, pe lângă că este o banală mărturisire personală, – nejustificat pesimistă – nu e nici realizată din punct de vedere artistic. Este săracă în imagini poetice, cu fraze contorsionate și, pe alocuri, neconformă cu gramatica.
– **Gazeta Literară, august 1955**

DUPĂ PĂREREA noastră, „Vouă dușmanilor” denotă că n-ați reușit să transmiteți cititorului putnicul sentiment de care ați fost animat. Versurile: „Căci de voi, noi nu ne temem! Nu ne plîngem și nu gemem!” nu dezvăluie în ce constă forța celor ce

luptă pentru pace, nu mobilizează la luptă pentru apărarea păcii. Să vă îndreptați eforturile spre făurirea imaginii artistice – imaginile oamenilor și faptelor lor, imaginile luptei împotriva dușmanilor. Și pentru a deprinde aceasta e nevoie să citiți multă literatură și studii științifice despre literatură.

– **Revista Albina, 19 ianuarie 1956**

ÎN POEZIA „Ție, muncitorule chinez”, trimisă redacției noastre, ați încercat să oglindiți dragostea poporului nostru pentru marele popor chinez. Poezia însă nu-i reușită. Ea nu place, nu emoționează pe cititor din cauză că e scrisă la modul general. Dragostea poporului român față de poporul chinez e o temă mare. Versurile sunt lipsite de imagini artistice și nu reușesc să evoce ura poporului nostru față de acei care uneltesc un nou război. La dvs. se simte lipsa unui vocabular bogat în expresii poetice.

– **Revista Albina, 20 iulie 1955**